

‘De ene keer is het een Hitler, de andere keer voor mijn part Iwan de Verschrikkelijke, en de ene keer is het de resignatie en een andere keer oorlogen of de pest en aardbevingen en hongersnood. Het gaat er in laatste instantie om hoe men het lijden, dat toch essentieel voor dit leven is, draagt en verdraagt en verwerkt en dat men een stukje van z’n ziel ongeschonden bewaren kan door alles heen’.

Deze belangrijke passage staat in *Het verstoorde leven. Dagboek van Etty Hillesum, 1941-1943*, Haarlem (p.126). Als 27-jarige joodse vrouw leefde zij in Amsterdam onder levensbedreigende druk in de tweede wereldoorlog.

Het was Julika Marijn in gesprek met Anнемiek Schrijver in het programma ‘De verwondering’ in 2019, die me opnieuw bepaalde bij de betekenis van het leven en werk van Etty Hillesum. Als theatermaakster heeft Marijn al eerder een voorstelling over het werk van Hillesum gemaakt: *In duizend zoe-te armen*. En nu is er haar tweede voorstelling: *Dat onverwoestbare in mij*. Met deze titel wordt het ongeschonden stukje van de ziel bedoeld.

Julika Marijn wil in haar theaterwerk graag iets moois meegeven: hoop en liefde. Hoe bijzonder is het wel niet dat zij hiervoor uitgerkend kan putten uit het werk van een jonge vrouw, die leeft in de oorlog met de dood in het aangezicht.

Zij is dan ook gefascineerd door de pogingen van Etty zich in deze situatie innerlijk te bevrijden. Om zich weerbaar te maken tegen dat wat haar te wachten stond zocht zij een basis in zichzelf. Zij probeerde innerlijk vrij te worden door zich af en toe als het ware los te maken van haar eigen feitelijke situatie. Hierdoor voorkwam zij geheel en al met

Overgave

door Anne Nijssen

haar omstandigheden samen te vallen. Zij wilde niet dat haar feitelijke situatie alles bepalend zou zijn.

Door goed contact te houden met haar binnenwereld probeerde zij deze oorlogstijd ongeschonden te overleven, zonder haat en verbittering. Volgens Marijn wilde zij *liefde in zichzelf veilig stellen. Ze hield ruimte in zich die ongeschonden bleef*. Door het ontwikkelen van een groter bewustzijn kon zij innerlijk tot rust en acceptatie komen. Zij kon zich overgeven aan de manier waarop de dingen liepen in haar leven. Door zich niet te blijven verzetten tegen de situatie kon zij haar energie richten op het goede in zichzelf.

In onze tijd waarin door zoveel mensen op zoveel plekken intens geleden wordt en waarin wij ook in West-Europa in een ons vreemde crisis-situatie zijn geraakt, moest ik via dit gesprek in ‘De Verwondering’ terugdenken aan het leven en werk van Etty Hillesum. Want ook al gaat zij tot het uiter-

Etty Hillesum

ste en zal zij daardoor voor ons erg moeilijk navolgbaar zijn, zij blijft hoopgevend en inspirerend. En dat al lange tijd voor zoveel mensen. Juist in moeilijke tijden kan ik zo blij zijn met mensen zoals zij!

Zo lees ik van haar leven af hoe belangrijk het is om je bewust te verhouden tot een situatie die je niet kunt veranderen, maar waarin je wel bent terechtgekomen. Ook al ben je onmachtig, je kunt wel zelf je houding ertoe bepalen. Het is aan jou hoe je je opstelt. Zij laat zien hoe belangrijk 'kiezen' is.

Juist onder druk van de omstandigheden ging zij sterk beseffen waar het haar omging. Goedheid en liefde in zichzelf wilde ze kost wat kost bewaren. Daardoor kon zij zich in deze bedreigende en inperkende omstandigheden toch verbonden blijven voelen met de schoonheid van het leven. Ze laat zien dat je je ondanks inperking innerlijk vrij kunt blijven voelen.

Ook de betekenis van overgave wordt me door haar leven duidelijker. Overgeven is

iets anders dan opgeven. Het betekent toegeven dat je onmachtig bent, dat onmacht deel uitmaakt van je zijn, van je bestaan. Je geeft het óver in het besef aangewezen te zijn op de ander/de Ander, een andere dimensie. Het is een houding waarin je je in vertrouwen opent, zowel naar de ander/de Ander als naar jezelf. Als je dat durft, als vertrouwen het wint van angst, geef je jezelf ruimte dingen in je te laten gebeuren. Zo kunnen er nieuwe krachten in je ontstaan.

Etty Hillesum laat ons zien wat dragen, verdragen en verwerken van leed vermag. Hoe belangrijk is het wel niet om hieraan aandacht te geven? Hoe zouden we compassie kunnen voelen en solidair kunnen zijn met andere mensen als we de liefde in onszelf zouden laten wegdrukken door vrees, verzet, verbittering en haat? Als we een stukje van de ziel niet ongeschonden zouden bewaren?